

Sociálne a aktívne učenie v príprave pedagógov

Popelka, V., Popelková, M.

Summary

The key to the process of socialisation is the lifelong process of social learning, which enables a man to acquire social norms, values, attitudes and the forms of social behaviour. The result of this process is the acquisition of specific human ways of psychological reactions, perception, thinking, feeling and acting, that means the acquisition of those capabilities which might help to facilitate one's life in the society.

We could point out that social learning is a complex learning with the significant meaning and importance for a man. In general it is used for those educational situations of one man or a group of people which occur under the influence of social factors and social determinants. Social learning is based on the interactivity of mutual relations and interactions among the members of a group. Mutual relations in its interactivity enable to evoke appropriate social facilitation, communication, group atmosphere, challenging motivation.

Nowadays more conceptions, forms and methodological approaches in the field of social learning could be found in Slovak and abroad publications. They are introduced under different specific titles: active social learning, active learning, experienced learning, empirical learning. In accordance with general rules of social learning new social-psychological intervention methods are being developed and their application and use should not be absent in the preparation of future teachers as well as other experts in different branches of social practice.

Abstrakt

Kľúčom k procesu socializácie je celoživotný proces sociálneho učenia, prostredníctvom ktorého si jedinec osvojuje sociálne normy, hodnoty, postoje a formy sociálneho správania. Výsledkom je získavanie špecifických ľudských spôsobov psychického reagovania, vnímania, myslenia, cítenia a konania, teda osvojovanie si spôsobilostí, ktoré jednotlivcovi umožňujú život v spoločnosti.

Možno konštatovať, že sociálne učenie je zložitú učenie so zásadným významom pre človeka a súhrnne ním označujeme tie učebné situácie človeka alebo skupiny ľudí, ktoré prebiehajú

pod vplyvom sociálnych faktorov a sociálnych determinantov. Sociálne učenie spočíva v súčinnosti vzájomných vzťahov a interakcií členov skupiny, resp. kolektívu. Vzájomné vzťahy vo svojej súčinnosti umožňujú navodiť zodpovedajúcu sociálnu facilitáciu, komunikáciu, skupinovú atmosféru, podnecujú motiváciu a pod.

V súčasnosti sa možno v našej i zahraničnej odbornej literatúre stretnúť v oblasti sociálneho učenia s viacerými koncepciami, formami a metodickými prístupmi, ktoré sú uvádzané pod rôznymi špecifickými názvami: aktívne sociálne učenie, aktívne učenie, skúsenostné učenie, zážitkové učenie a pod. V súlade so všeobecnými pravidlami a zákonitosťami sociálneho učenia sa vytvárajú sociálno-psychologické intervenčné postupy, ktoré nachádzajú svoje miesto v príprave pedagógov a iných odborníkov v rôznych oblastiach spoločenskej praxe.

Key words

social learning, social norms, group atmosphere, challenging motivation, psychological responses, social-psychological intervention procedures.

Kľúčové slová

sociálne učenie, sociálne normy, skupinová atmosféra, podnecujúca motivácia, psychické reagovanie, sociálno-psychologické intervenčné postupy.

Úvod

Premeny, ktorými prechádza naša spoločnosť v posledných rokoch aj v oblasti výchovy a vzdelávania sú výzvou k hľadaniu nových ciest a postupov k príprave celej populácie pre život v súčasnej spoločnosti. Celosvetový vývoj vedy a techniky, informačná explózia i aplikácia moderných technológií vo všetkých oblastiach ľudskej praxe sú tak výrazné, že aj školstvo stojí pred otázkou ako pripraviť učiteľa, resp. ako pôsobiť na žiaka, aby zvládol stále vyššie požiadavky na neho kladené.

Cieľ a metodika

Nárast nových informácií a poznatkov v dnešnej dobe predpokladá u erudovaných pedagógov na jednej strane schopnosť narábať s množstvom informácií, absorbovať nové metódy vedeckého myslenia a skúmania, poznať moderné technológie a tieto následne aplikovať v praxi. Na druhej strane kladú rýchle spoločenské zmeny vysoké požiadavky na celoživotný rozvoj a vzdelávanie človeka, na rozvoj jeho životných spôsobilostí, vrátane prehĺbovania sociálnej kompetencie jedinca. V súčasnosti je preto treba vyzdvihnúť participáciu psychológie v programoch pozitívneho rozvoja človeka v smere dôrazu na

duševné zdravie. V práci učiteľa máme na mysli preventívne a optimalizačné programy zamerané na udržanie duševného zdravia a stimuláciu profesionálneho vývoja učiteľa. Tieto požiadavky sú v súlade s koncepciou tvorivo - humanistickej výchovy, ktorá vyzdvihuje predovšetkým humanizáciu sociálnej atmosféry škôl a interpersonálnych vzťahov v nich a jej nosnou myšlienkou je posilnenie významu výchovnej zložky pôsobenia ako vzťahotvorného procesu vo výchovno - vzdelávacom pôsobení.

Premenné sociálneho charakteru považujeme za významné stimuly, ktoré v závislosti od okolností prostredia facilitujú, resp. inhibujú správanie a výrazne sa podieľajú aj na sociálnom učení. Sociálne učenie patrí k vývojovo najvyšším druhom učenia, pri ktorom sa jednotlivec učí rôznymi formami učenia a osvojuje si tiež zložité formy spoločenského správania.

V najširšom chápaní je termín sociálne učenie súhrnným označením pre situácie, kedy učenie človeka prebieha pod vplyvom sociálnych faktorov.

V užšom chápaní predstavuje sociálne učenie proces, v ktorom sa človek socializuje a v jeho priebehu získava nové spôsoby sociálneho správania, nové sociálne role.

Sociálne učenie má interakčný charakter, odohráva sa v interakcii jedinca s inými jedincami alebo skupinami, preto sa v odbornej literatúre stretáme i s pojmom interakčné učenie.

Možno zhrnúť, že sociálne učenie je zložité učenie so zásadným významom pre človeka a súhrnne ním označujeme tie učebné situácie človeka alebo skupiny ľudí, ktoré prebiehajú pod vplyvom sociálnych faktorov a sociálnych determinantov. Sociálne učenie spočíva v súčinnosti vzájomných vzťahov a interakcií členov skupiny, resp. kolektívu. Vzájomné vzťahy vo svojej súčinnosti umožňujú navodiť zodpovedajúcu sociálnu facilitáciu, komunikáciu, skupinovú atmosféru, podnecujú motiváciu a pod.

V rámci problematiky sociálneho učenia sa v literatúre stretáme aj s pojmom učenie zážitkom, alebo zážitkové učenie, ktoré možno charakterizovať ako druh učenia a štúdia sociálnych poznatkov založených na vlastnom prežívaní, na vlastných skúsenostiach a na vlastnej činnosti. Rovnako pojmy označujúce aktívne učenie bývajú v našej i zahraničnej literatúre rôzne definované. Pojem aktívne učenie býva najčastejšie stotožňovaný s pojmom zážitkové, resp. skúsenostné učenie (experiential learning).

V súlade so všeobecnými pravidlami a zákonitosťami sociálneho učenia sa vytvárajú špecifické intervenčné postupy, konkrétne model sociálno-psychologického výcviku (ďalej SPV). Sociálno-psychologický výcvik je známym a rozšíreným variantom zážitkovej formy učenia v oblasti aplikovanej sociálnej psychológie.

V širšom slova zmysle je SPV zameraný na výcvik spôsobilostí v jednaní s ľuďmi, v užšom význame je SPV aktívne navodená, plánovaná forma sociálneho učenia, ktorá optimalizuje správanie jedinca v interakcií s druhými ľuďmi. Optimálnou formou pre SPV je práca s malou sociálnou skupinou.

Výsledky

Sociálno-psychologický výcvik patrí k povinným, resp. voliteľným študijným disciplínam študentov učiteľstva psychológie, resp. iných učiteľských aprobácií na PF UKF v Nitre.

Nami zostavený a realizovaný program sociálno-psychologického výcviku je zameraný konkrétne na rozvoj interpersonálnych kvalít osobnosti, sebazoznania, komunikácie, kooperácie a primeraného sebaapresadenia. Projekt sociálno-psychologického výcviku vychádza zo zákonitostí psychológie malej sociálnej skupiny a využíva mechanizmy skupinovej dynamiky. Sociálne spôsobilosti sú získavané predovšetkým učením, ktoré zahŕňa pozorovanie, modelovanie, overovanie a spätnú väzbu a sú ovplyvniteľné prostredím.

Konkrétna práca v disciplíne Sociálno-psychologický výcvik prebieha v skupine 15-20 študentov pod vedením lektora-vedúceho, ktorý pripravuje program a obsah skupinových stretnutí, určuje ich štruktúru a preberá rolu aktívneho vedúceho skupiny. Jedno stretnutie trvá 180 minút, t.j. 4 vyučovacie hodiny s frekvenciou jedenkrát týždenne. Celkový počet 24 stretnutí je rozložených do dvoch semestrov.

Výsledky nášho výskumu (viď Popelková 1999, 2001) sa prejavili najmä v posilnení adaptívnych prejavov v správaní účastníkov po absolvovaní SPV v podobe nárastu zodpovedného, samostatného a úspešného správania a zároveň v znížení nadmernej tenzie, ktorú možno považovať za jeden z negatívnych faktorov ovplyvňujúcich efektivitu interpersonálnych vzťahov.

Na základe uvedeného efektivitu nami aplikovaného SPV ako špecifického interakčného programu zameraného na posilnenie, optimalizáciu a rozvoj sociálnej a osobnostnej kompetencie budúcich učiteľov možno vymedziť nasledovne:

1. Interakčné metódy aplikované v rámci SPV motivujú k sociálnemu učeniu. Vyvolávajú zvedavosť, zvyšujú záujem o psychosociálne javy a spolu s možnosťou diskusie a konfrontácie názorov a postojov účastníkov, za prítomnosti vedúceho, ktorý poskytuje bezpečný kontext sociálneho učenia, v ktorom môže byť diskusia efektívne riadená, môžu prebudiť záujem o rozvoj vlastnej osobnosti. Pomáhajú účastníkom získať celostnejší pohľad a náhľad na vlastné sociálne fungovanie.

2. Interakčné učenie v skupine môže viesť k realistickejšiemu porozumeniu svojho správania i správania druhých.
3. Po overení vo výcvikovej situácii uľahčujú interakčné metódy zavedenie nových vzorcov v oblasti správania a komunikácie a podnecujú účastníkov k trénovaniu jednotlivých sociálnych spôsobilostí.
4. Prostredníctvom výcviku možno pozitívne ovplyvniť vzťah k autoritám, najmä v zmysle zníženia obranných mechanizmov.
5. Bezpečný kontext sociálneho učenia navodený dôverou, uvoľnenou, otvorenou a akceptujúcou atmosférou spolu s vybranými metódami sociálno-psychologického výcviku môže viesť k zníženiu sociálneho strachu, úzkosti a obáv a k väčšej uvoľnenosti v sociálnych situáciách.
6. Absolvovanie výcvikových programov prispieva k zvýšeniu efektivity budúcich výučbových procesov v oblasti sociálnych interakcií a umožňuje transfer informácií a zážitkov do bežných životných situácií účastníkov.

Diskusia

Uvedomujeme si, aké je nesmierne náročné merať dopad SPV na správanie a osobnostné charakteristiky človeka. Výsledok ovplyvňuje fakt, že dopad výcviku sa odvíja nielen od jeho obsahu, ale aj od premenných na strane vedúceho SPV, skupiny účastníkov, ich motivácie, atď. Pri nameranej zmene nemožno podceňovať ani vplyv premenných pôsobiacich mimo programu (vplyv rodiny, priateľov, placebo efekt). Pritom v súčasnej pedagogickej a psychologickej literatúre pretrváva absencia metodológie, ktorá by dovoľovala simultánne merať dopad SPV na prejavy vonkajšieho a vnútorného správania človeka. Potvrdenie efektívnosti techník výcviku vychádza často zo záznamu súkromného správania jednotlivca, či z prípadových štúdií a nie z prísne kontrolovaných experimentov. Naše experimentálne zistenia podporujú opodstatnenosť výskumov špecificky orientovaných na skúmanie vplyvu tréningových programov v oblasti formovania osobnosti, konkrétne na podporenie rozvoja žiadúcich sociálnych spôsobilostí a ich aktualizáciu.

Záver

Domnievame sa, že SPV ako typ intervenčného programu, ktorý vychádza z princípov aktívneho učenia, predstavuje prístup, ktorý môže byť využiteľný nielen v oblasti vzdelávacieho pôsobenia, ktoré formuje predovšetkým vedomosti a kognitívne funkcie, ale i v oblasti výchovného pôsobenia, ktoré ako vzťahotvorný proces smeruje k utváraniu správania

a možno ho aplikovať konkrétne v oblasti zameranej na kultiváciu a harmonizáciu osobnosti učiaceho sa.

Použitá literatúra

1. Hermochová, S.: Sociálne psychologický výcvik. Praha, SPN 1989.
2. Heron, J. : Group Facilitation. New Jersey : Nichols Publishing Company 1993.
3. Popelková, M.: Výcvikový program a jeho účinnosť na vybrané interpsychické a intrapsychické premenné. Habilitačná práca. PF UKF, Nitra 2001.
4. Popelková, M., Popelka, V.: Aktivizačné metódy vo výučbe. In: Zborník KPg a Ps FEM SPU v Nitre, Nitra 1999, s. 101-104.
5. Sollárová, E. a kol.: Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie. VŠPg, Nitra 1992.
6. Verešová, M.: Technické a zážitkové prostriedky v modele primárnej drogovej prevencie. Recenzovaný zborník z medzinárodnej konferencie Pedagogický software 98, České Budějovice, 1998, s. 283-285.

Kontaktné adresy:

Popelka Vladimír, doc. Ing. CSc.

Katedra informatiky FEM SPU v Nitre

e-mail: Vladimir.Popelka@uniag.sk

Popelková Marta, doc. PhDr. PhD.

Katedra psychológie PF UKF v Nitre